

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК: 341.81(410)(477.7)=111=161.2

*Ігор Лиман**, *Вікторія Константінова***
БРИТАНСЬКИЙ КОНСУЛ У БЕРДЯНСЬКУ
ВІЛЬЯМ ГЕОРГ ВАГСТАФ

Стаття присвячена біографії другого за хронологією офіційного представника Великої Британії у Бердянську, який перебував на консульській службі у цьому місті у 1860-х – 1870-х рр. Подробиці діяльності Вільяма Георга Вагстафа у Бердянську вивчені на підставі як архівних матеріалів, так і широкого комплексу англомовних джерел, включно із консульськими рапортами Вільяма Георга Вагстафа до Лондона.

Ключові слова: консул, Велика Британія, міжнародні відносини.

Перелік наукових праць, присвячених історії Бердянська імперського періоду, на сьогодні вже є доволі розлогим [21; 25; 34-40; 44-51]. Разом із тим, тривалий час вся інформація про британських консулів у Бердянську, яка була у розпорядженні місцевих дослідників, обмежувалась кількома згадками у щоденниках Василя Крижанівського [26, с. 105, 180], та ще деякими даними про «англійського капіталіста» Джона Грієвза. У 2007 р. актуалізована джерельна база з історії британських консулів у приморському місті дещо розширилась завдяки публікації тритомника «Літопис історії Бердянська очима кореспондентів «Одеського Вісника»», до якого увійшло близько 600 газетних статей за 1827–1893 рр. [42; 52; 53]. І ось нещодавно, завдяки міжнародному проекту «Чорне море і його портові міста, 1774–1914. Розвиток, конвергенція та зв'язки зі світовою економікою», у нас з'явилась можливість зробити справжній прорив у вивченні не тільки в цілому історії Бердянська ХІХ – початку ХХ ст., але і безпосередньо біографій британських консулів у цьому місті. Зараз же ми маємо у своєму розпорядженні цілісні комплекси англомовних джерел, які

*Доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України Бердянського державного педагогічного університету.

**Доктор історичних наук, професор Бердянського державного педагогічного університету, директор науково-дослідного інституту історичної урбаністики.

дозволяють рік за роком побачити Бердянськ очима офіційних представників Великої Британії, які тут працювали. Тепер є можливість знайти відповіді на сотні питань з історії Бердянська, на одні з яких досі не було відповідей, а решта навіть не ставилась, оскільки тільки завдяки нещодавно отриманим англomовним джерелам нам вдалося вивчити раніше невідомі аспекти бердянської минувшини. У тому числі – і біографію Вільяма Георга Вагстафа, якій і присвячена ця розвідка.

Вже 1 квітня 1861 р., коли на посаді британського консула в Бердянську продовжував перебувати Роберт Вільям Камбербетч, клерком до місцевого британського консульства був призначений Вільям Георг Вагстаф. Він народився 3 листопада 1837 р. у Пемброці (Pembroke), ставши старшим сином у родині Вільяма Вагстафа та Елізабет Вагстаф (доньки Джона Вогана). Згодом навчався в королівській Грінвічській госпітальній школі. 9 листопада 1852 р. Вільям Георг вступив на службу до королівського військового флоту. Вагстаф брав участь у Кримській війні, зокрема, перебуваючи на борту корабля «Лондон» під час першого бомбардування Севастополя 17 жовтня 1854 р., яке поклало початок облозі цього міста. За участь у Кримській війні був нагороджений британською Кримською медаллю (Crimean Medal) із застібкою та відповідною турецькою медаллю [23; 24].

З 25 лютого 1855 р. по серпень 1856 р. Вільям Георг Вагстаф служив при адміральському офісі у Константинополі [9, р. 157].

Після річного перебування при Камбербетчі у Бердянську у вересні 1862 р. Вагстаф був відряджений до Ростова-на-Дону. Вільям Георг Вагстаф займав пост виконуючого обов'язки консула в Бердянську з 7 червня 1864 р., після від'їзду звідси Камбербетча, до жовтня 1865 р. Саме Вагстаф писав з Бердянська рапорти до Лондона за 1863 (14 липня 1864 р.) та 1864 (16 січня 1865 р.) роки. Цікаво, що разом із тим рапорт про стан торгівлі у Маріуполі за 1863 р. склав у Бердянську ще Камбербетч (31 грудня 1863 р.), а рапорт про маріупольську торгівлю за 1864 р. Вагстаф написав у Бердянську 23 січня 1865 р. Він же склав у Бердянську

І. Лиман, В. Константінова. Британський консул у Бердянську Вільям Георг Вагстаф

звіт по Маріуполю за 1865 р. (6 січня 1866 р.), тоді як звіт безпосередньо по Бердянську того ж 6 січня 1866 р. був підписаний вже Джеймсом Зорабом. Саме останній, а не Вільям Георг Вагстаф, підписував бердянські рапорти впродовж 1866-1874 рр. При цьому Вагстаф час від часу виконував консульські обов'язки в Бердянську і в межах цього періоду, зокрема, з 15 травня по 27 червня 1868 р. і з 11 червня по 9 серпня 1874 р.

У Національному архіві (Велика Британія) донині зберігається листування Вільяма Георга Вагстафа з Бердянська із Лондоном, зокрема, за 1864 [11], 1865 [12], 1869 [13], 1874 [14], 1875 [15] і 1876 [16] рр.

Вже перший рапорт Вагстафа, надісланий невдовзі після переведення Камбербетча із Бердянська на нове місце служби, суттєво відрізняється від рапортів попередника докладністю. Тут Вагстаф навів доволі цікавий опис Бердянська, його вулиць, споруд і установ, звернув увагу на проблеми із забезпеченням міста питною водою і на брак вуличного освітлення, на великі ризики затоплення Бердянська під час штормів, на складності для закладки фундаментів будинків, пов'язані із тим, що вже на глибині півтора метри тут була морська вода. Вагстаф відзначив, що попри нагальні потреби цієї частини регіону в проведенні залізниці і будівництві каналів, як перша, так і останні навряд чи тут з'являться у другій половині століття. Вже у першому рапорті Вагстаф описав і кліматичні умови Бердянська, а також охарактеризував три бердянські «соляні озера» – лимани Довгий, Круглий та Великий, які давали близько 5000 тон солі на рік. Вагстаф охарактеризував і рибні багатства Бердянська, включаючи перш за все осетрів, білугу та севрюгу, при цьому уточнивши, що рибна торгівля тут цілком знаходиться у руках євреїв. Не оминув виконуючий обов'язки британського консула в Бердянську у своєму першому рапорті і об'єкт пристрасті його колишнього шефа, Роберта Вільяма Камбербетча – полювання. Вагстаф писав, що в минулому ці краї були дуже багаті на дичину, але останнім часом її кількість суттєво знизилась, а деякі види

майже зникли, у тому числі – і через надмірну заповзятість деяких мисливців-спортсменів.

Виконуючий обов'язки британського консула в Бердянську приділив увагу і Азовському козацькому війську та обставинам його переселення на Кубань. Звичайно ж, Вільям Георг Вагстаф подавав інформацію і по всіх тих позиціях, по яких подавав рапорти і його попередник, але при цьому робив це більш детально. Скажімо, при характеристиці стану місцевої промисловості вже у звіті за 1863 р. Вагстаф звернув увагу на вітряки, збудовані на Горі, при цьому зазначивши, що вони добре допомагають морякам при наближенні до порту, оскільки видні з кораблів задовго до того, як на обрії з'являється саме місто. Згідно Вагстафу, чисельність вітряків становила 4 десятки, а крім того тут діяли 5 цегельних і 3 черепичні заводи, 2 олійниці, 1 макаронний, 1 свічковий і 6 салотопних заводів [5]. Доволі докладним є і рапорт Вільяма Георга Вагстафа за наступний рік.

Уривки з рапортів Вагстафа з Бердянська за 1863 та 1864 рр. були наведені у додатках до статті «Variation in the Price and Supply of Wheat», опублікованої у 1869 р. у «Journal of the Royal Agricultural Society of England» [19]. У 1873 р. цитату з рапорту Вагстафа про одні з найродючіших ґрунтів на півдні Російської імперії наводило видання «The London Quarterly Review» у статті «Exhaustion of the Soil of Great Britain» [10].

Для відповідного історичного періоду було вельми показовим, що британський герой Кримської війни Вільям Георг Вагстаф більшу частину часу свого перебування в Бердянську мав опікуватись підтримкою і розвитком торгівлі у взаємодії з начальником міста і порту князем Павлом Петровичем Максutowим, який теж брав участь у боях за Севастополь, але на боці Російської імперії.

На час виконання Вагстафом обов'язків консула у Бердянську прийшлося виключення з компетенції консульства протекції іонійських інтересів і опікування іонійською колонією [1, р. 73]. Адже Іонійські острови, які за

результатами наполеонівських війн опинились під опікою Великої Британії (зокрема, у віданні лондонського кабінету цілковито знаходились зовнішні стосунки островів), у 1864 р., після підписання Великою Британією, Грецією, Францією і Російською імперією Лондонського договору, були урочисто передані Греції.

Вагстафа не обійшла стороною справа, розпочата по скаргах проти британського генерального консула в Одесі Гренвіль-Мюррея, що мала наслідком звільнення останнього зі служби.

Як і Камбербетч, Вільям Георг Вагстаф тісно спілкувався з родиною консула Корнеліуса Янца, в чий будинок британець часто запрошувався на обід. Донька Корнеліуса Янца Маргарета описала у своєму щоденнику за 1866 р., як одного разу Вагстаф набрався мужності і запросив її на танець [18, р. 169].

Цікаво, що у тому ж 1866 р. канцелярією Новоросійського та Бессарабського генерал-губернатора була заведена, нажаль, нині втрачена справа «Об удовлетворении письменоводителя английского консульства в Бердянске Г. Вагстафа за понесенные им убытки от медленной высылки ему из Симферополя в Бердянск заграничного паспорта» [33]. Вже у 1868 р. відповідна процедура була спрощена: Таврійський губернатор отримав дозвіл висилати Бердянському начальнику міста і порту бланки паспортів для видачі іноземцям, які виїжджали за кордон [32].

Напевно, саме про Вільяма Георга Вагстафа та його тодішнього керівника Джеймса Зораба згадував у своїх мемуарах американський перекладач і фольклорист Єремія Кертін (Jeremiah Curtin), коли описував свій візит до Бердянська у 1873 р. Згідно з цими спогадами, на борту пароплава, на якому Єремія Кертін прибув з Ростова через Маріуполь, його зустріли два джентльмена з британського консульства у Бердянську. Ці британці запросили американця відвідати консульство і місто, після чого особисто показали йому всі місцеві

І. Лиман, В. Константінова. Британський консул у Бердянську Вільям Георг Вагстаф

цікавинки (яких, згідно з Кертіну, виявилось не багато). У цей час у консульстві для гостя вже була приготована вечеря [22, pp. 229-230].

Статуси як британського представництва у Бердянську, так і самого Вагстафа змінилися у 1874 р. Саме тоді у канцелярії Таврійського губернатора була заведена справа «О назначении Великобританским вице-консулом в г. Бердянске Вагстофа» [29], вивчення якої дозволяє краще зрозуміти офіційну процедуру, що існувала у Російській імперії і, відповідно, у регіоні стосовно проходження документів кандидатів на консульські посади. Завдяки цій же справі дізнаємось також і про причину рішення щодо такого призначення.

Як зазначалось у цій справі, її початок поклав британський консул у Таганрозі, який, користуючись наданим йому правом, і призначив Вільяма Георга Вагстафа британським віце-консулом у Бердянську. Втім, тут же містилось франкомовне звернення британського консула у Таганрозі Каррутерса (Carruthers) до Таврійського губернатора генерал-майора Олександра Кавеліна від 24 вересня (6 жовтня) 1874 р. Там повідомлялось, що британський уряд прийняв рішення скоротити консульство у Бердянську і створити замість нього віце-консульство, що має залежати від британського консула у Таганрозі. Тож Міністр закордонних справ Великої Британії Едуард Генрі Стенлі, 15-й граф Дербі (Edward Stanley, 15th Earl of Derby) 22 вересня 1874 р. доручив покласти функції віце-консула у Бердянську саме на Вільяма Георга Вагстафа. Каррутерс висловлював сподівання, що Таврійський губернатор визнає таке призначення і буде сприяти Вагстафу при виконанні ним службових повноважень.

Але потрібна була і згода центральної влади Російської імперії. Тож британський посол у Петербурзі увійшов до Міністерства іноземних справ із клопотанням про затвердження Вагстафа на посаді. Наступним кроком стало звернення 7 листопада 1874 р. Департаменту внутрішніх зносин Міністерства іноземних справ Російської імперії до керівника Таврійської губернії з проханням повідомити, чи немає перешкод для призначення Вагстафа (щоправда, прізвище британця тут фігурувало як Вагстоф (Wagstoff)).

27 листопада керівництво Таврійської губернії звернулось до начальника міста і порту Бердянська за його думкою стосовно справи. Вже 3 грудня начальника міста і порту склав рапорт на ім'я Таврійського губернатора, в якому повідомив, що Вільям Георг Вагстаф мешкав у Бердянську вже впродовж 12 років, користувався тут повагою («общественным уважением») і немає ніяких перешкод для його призначення на посаду віце-консула. Відповідно і з канцелярії Таврійського губернатора на адресу Департаменту внутрішніх зносин Міністерства іноземних справ 20 грудня того ж 1874 р. був надісланий рапорт про відсутність перешкод для призначення.

Вже 10 січня 1875 р. Сенат повідомив указом на ім'я Таврійського губернатора, що 4 січня товариш (заступник) Міністра іноземних справ проінформував: імператор звелів визнати Вагстафа британським віце-консулом у Бердянську. Тож Сенат, за зверненням товариша Міністра іноземних справ, і розпорядився, за ustalеним формулюванням, аби губернське керівництво визнавало Вагстафа віце-консулом і надавало йому, в разі потреби, допомогу і правосуддя.

Про те, що процедура була справді добре апробованою і була такою ж відносно не лише безпосередньо віце-консулів і не тільки представників Великої Британії, свідчить той факт, що вже через 5 днів після розглянутого вище указу Сенат видав інший указ, який був майже тотожним попередньому за змістом, тільки стосувався визнання спадкового почесного громадянина Євстафія Хрисонопуло грецьким консульським агентом у Євпаторії [29, арк. 8-8 зв.].

Тож 26 січня 1875 р. губернатор, повідомляючи зміст обох вищезгаданих указів Таврійському губернському правлінню, розпорядився надрукувати у «Таврических губернских ведомостях» інформацію про визнання Вагстафа і Хрисонопуло на відповідних посадах у Бердянську і Євпаторії.

За деякими ж дипломатичними джерелами самої Великої Британії, призначення Вагстафа відбулось ще 13 серпня 1874 р. Відповідно рапорти з Бердянська за 1874 (1 лютого 1875 р.) і 1875 (28 лютого 1876 р.) роки знов, як

І. Лиман, В. Константінова. Британський консул у Бердянську Вільям Георг Вагстаф

майже десятьма роками раніше, підписував Вільям Георг Вагстаф. Причому в останньому із зазначених рапортів подані і дані про Маріуполь.

Перший з рапортів був не менш докладним ніж ті, що Вагстаф складав у 1860-х рр. Тут віце-консул, наряду з іншим, повідомив про візит до Бердянська у листопаді 1874 р. Міністра шляхів сполучень Російської імперії, який проявив велику зацікавленість у розвитку місцевого порту, при цьому будучи неприємно вражений побаченим тут. Разом із тим, як писав Вагстаф, міністра вразили і переваги Бердянська у порівнянні з іншими портами Азовського моря, так що він пообіцяв всіляко сприяти просуванню проектів будівництва тут другого хвилерізу, подовження пристані і проведення робіт із поглиблення дна між хвилерізами та пристанню до 12 футів.

Продовжуючи тему менонітської еміграції, що у попередні роки висвітлювалась британським консулом у Бердянську Джеймсом Зорабом, Вагстаф повідомляв, що за рік до США звідси виїхало близько 380 менонітських родин. Але при цьому була надія, що багато хто залишиться тут. Адже, по-перше, російський уряд запропонував менонітам компромісні умови, по-друге, ті, хто вже перебрався за океан, писали у листах про труднощі, з якими вони зіткнулися, і, по-третє, останній рік у Приазов'ї видався врожайним. Тож, на думку Вагстафа, тоді як заможні меноніти, не дивлячись на ризик втратити третину, а то й половини вартості їхнього майна, все ж наважаться вирушити до Америки, інші, скоріш за все, залишаться.

Тут же британський віце-консул проінформував керівництво про успішний початок реалізації в регіоні військової реформи, що запроваджувалась у Російській імперії: 315 рекрутів було відправлено на військово-морський флот до Миколаєва, інші були направлені служити на Кавказ [6, рр. 1293-1295].

У річному рапорті, складеному 28 лютого 1876 р., Вагстаф констатував поступову втрату регіоном позицій у вирощуванні та експорті зернових, причини чого він вбачав, по-перше, у зростаючій конкуренції з боку Америки, де швидкими темпами розвивався транспорт і чие зерно мало нижчу собівартість,

І. Лиман, В. Константінова. Британський консул у Бердянську Вільям Георг Вагстаф

по-друге, у проведенні до всіх портів електричного телеграфу, що дозволяв щоденно реагувати на операції на закордонних ринках, і, по-третє, у все ширшому використанні пароплавів, які швидко могли задовольняти будь-які потреби, що виникали, і тим самим не давали цінам суттєво зростати.

Разом із тим, Вагстаф покладав великі сподівання на реформи, які відбувались у державі. Він висловлював впевненість, що підрастаюче покоління буде свідком нових адміністративних реформ, і коли сільським господарством будуть займатись більш просунуті люди, це дасть поштовх для розвитку індустрії. Тож не випадково британський віце-консул далі приділив увагу опису успіхів Бердянської чоловічої гімназії, яка вже налічувала 260 гімназистів, і будівництва для неї споруди на 500 учнів, яка мала обійтись у 15000 фунтів. Вагстаф не забув згадати і про відвідання цієї гімназії Міністром народної освіти Толстим, який був дуже задоволений прогресом, що продемонстрували гімназисти [7, pp. 1557, 1561].

Цікаво, що преса зафіксувала обставини низки урочистостей у Бердянську, у яких, з великою долею вірогідності, брав участь і Вільям Георг Вагстаф. Зокрема, у вересні 1875 р. всі наявні у Бердянську іноземні консули були запрошені на обід, влаштований місцевою громадою з нагоди згадуваного Вагстафом відвідання Бердянська Міністром народної освіти Дмитром Андрійовичем Толстим [43]. А 20 травня 1876 р. консули були названі в числі тих, хто урочисто проводжав на пароплав Павла Петровича МаксUTOва, який залишав Бердянськ, будучи призначеним на посаду в Таганрозі [27].

У тому ж 1876 р. сам Вагстаф був переведений з Бердянська на посаду віце-консула у Миколаєві [30, арк. 1]. Дані там Вагстафом докладні характеристики становища євреїв у Російській імперії викликали широке зацікавлення пересічних читачів і жваві дискусії серед дослідників. За миколаївський період діяльності Вагстафа у канцелярії Миколаївського військового губернатора відклалась справа 1880 р. «Дело о выдаче великобританскому вице-консулу в Николаеве Вильяму Георгу Вагстафу свидетельства о замерзших в лимане 9

английских пароходах» [31], яка стосувалась видачі за зверненням Вагстафа до головного командира Чорноморського флоту та портів і військового губернатора міста Миколаєва дев'ятьом британським пароплавам свідоцтв, необхідних для одержання страхових компенсацій [28, с. 131-132]. Між іншим, документи цієї справи, люб'язно надіслані нам у копіях директором Державного архіву у Миколаївській області Ларисою Левченко, містять два автографи британського віце-консула. Причому обидва автографи Вільяма Георга, як і його відношення, написані російською мовою: «В.Г. Вагстаф». Звернемо увагу, що в обох образчиках підпису віце-консула відсутня друга «ф» наприкінці.

Після Миколаєва Вагстаф у 1884 р. перебрався до Таганрога, де на посаді британського консула відповідав за Катеринославську губернію і порти Азовського моря (йому певний час надсилав рапорти і віце-консул у Бердянську). З 1887 р. він відповідав ще й за Воронежську, Саратовську, Самарську, Уфимську, Оренбурзьку, Астраханську, Ставропольську губернії, область Війська Донського, Кубанську та Терську області [23]. У 1889 р. Вагстаф був переведений до Риги, де він відповідав за Курляндську та Ліфляндську губернії. Після чого 1 квітня 1895 р. [17] королева призначила його на посаду генерального консула в Ріо-де-Жанейро [8]. В 1897 р. Вільям Георг Вагстаф був нагороджений ювілейною медаллю, а у 1898 р. – британським лицарським орденом Святого Михаїла і Святого Георгія. У 1899 р. він став генеральним консулом у бразильських штатах Ріо-де-Жанейро, Еспіріту-Санту, Мінас-Жерайс і Мату-Гросу. Вийшов на пенсію у серпні 1900 р. Згодом проживав за адресою Бельмонт, Де Рус роад, Істборн.

Наведемо інформацію щодо родини Вільяма Георга Вагстафа. За деякими даними, саме у Бердянську його молодша сестра Люсі Анна (Lucy Anna) Вагстаф у 1873 р. вийшла заміж за британця Ліонеля Генрі Ширлі (Lionel Henry Shirley) (1843–1901). Відповідна церемонія була проведена у британському консульстві у Бердянську і згодом – у лютеранській церкві. У 1887 р. це сімейна пара розпалась [20] через адюльтер Люсі Анни із Вальтером Френсісом Сноу (Walter

І. Лиман, В. Константінова. Британський консул у Бердянську Вільям Георг Вагстаф

Francis Snow) [3]. Згодом Люсі Анна вийшла заміж за останнього [20]. У 1874 р., тобто саме у рік призначення на посаду віце-консула у Бердянську, сам Вільям Георг Вагстаф поєднувався першим шлюбом із Марією Луїзою, донькою Жоржа Нейна (Georges Nein) із швейцарського Фрайбурга. Марія Луїза померла у 1883 р. у тридцятирічному віці в Миколаєві. Пізніше Вагстаф взяв другий шлюб із Сарою Амелією, яка раніше була заміжня за Вільямом Бренаном (Одеса) [23; 24]. Вагстаф мав трьох доньок. Цікаво, що в списку продажів одного з паризьких аукціонів за 30 квітня 2014 р. значиться лот, який включав зроблене 4 травня 1877 р. у Миколаєві портретне фото британського віце-консула Вагстафа з дружиною [2, р. 3].

Помер Вільям Георг Вагстаф у 1918 р. [4].

Такою була біографія другого за хронологією офіційного представника Великої Британії у Бердянську. Подробиці про діяльність Вільяма Георга Вагстафа у Бердянську англomовні читачі зможуть дізнатись у нашій тільки-но опублікованій книзі «European Vector of the Northern Azov in the Imperial Period: British Consular Reports about Italian Shipping» [41], а також у монографії «From Cumberbatch to Greaves: British Consuls in Berdyansk», яка вже підготовлена до публікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Accounts and Papers. Consular Establishments. Session 6 February – 10 August 1872. – Volume LX (London : Harrison and Sons, 1872). – P. 73.
2. Bailly-Pommery & Voutier Associes. Liste des Résultats de Vente 30/04/2014. Russie – Souvenirs Historiques. – P. 3.
3. Bernard Shirley, esq. of Jamaica // Shirley Family Association [Електронний ресурс] // URL : <http://www.shirleyassociation.com/NewShirleySite/NonMembers/Caribbean/Lineages/Bernard%20Shirley%20of%20Jamaica.html> (Дата звернення : 15.07.2015).

4. Colin A. Mackie, A Directory of British Diplomats, p. 500 // Colin Mackie's website [Електронний ресурс] // URL : <http://www.gulabin.com/> (Дата звернення : 29.04.2015).

5. Commercial Reports Received at the Foreign Office from Her Majesty's Consuls between July 1st, and December 31th, 1864 (London : Harrison and Sons, 1865). – Pp. 118-127.

6. Commercial Reports Received at the Foreign Office from Her Majesty's Consuls (London : Harrison and Sons, 1875). – Pp. 1293-1295.

7. Commercial Reports Received at the Foreign Office from Her Majesty's Consuls (London : Harrison and Sons, 1876). – Pp. 1557, 1561.

8. Consulado da Gra-Bretanha // Gazeta de Petropolis (Agosto 10, 1895). – P. 3.

9. Edward Hertslet (compiler), The Foreign Office List, Forming a Complete British Diplomatic and Consular Handbook. January 1865 (London : Harrison, 1865). – P. 157.

10. Exhaustion of the Soil of Great Britain // The London Quarterly Review. – Volume CXXXIV (January-April, 1873). – P. 84.

11. FO 65/670 – Consuls at St. Petersburg, Berdiansk ; Michele, Hill, Cumberbatch, Zohrab, Wagstaffe // The National Archives [Електронний ресурс] // URL : <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C254516> (Дата звернення : 18.05.2015).

12. FO 65/689 – Consuls at Odessa, Kherson, Berdiansk, Taganrog ; Murray, Stevens, Wagstaff, Zohrab, Carruthers // The National Archives [Електронний ресурс] // URL : <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C254535> (Дата звернення : 18.05.2015).

13. FO 65/781 – Consuls at Moscow, Viborg, Berdiansk, Poti ; Roberts, Lorentz, Franck, Zohrab, Wagstaff, Wilkinson // The National Archives [Електронний ресурс] // URL : <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C254627> (Дата звернення : 18.05.2015).

14. FO 65/892 – Consuls at Berdiansk, Kertch, Viborg, Helsingfors, Archangel ; Zohrab, Wagstaff, Barrow, Lorrentz, Campbell, Birse, Vice-Consul at Theodosia ; Barker, Political, Consular and Commercial // The National Archives [Електронний ресурс] // URL : <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C254738> (Дата звернення : 18.05.2015).

15. FO 65/918 – Consuls at St. Petersburg, Taganrog ; Michell, Acting-Consul Michell, Carruthers, Vice-Consuls at Berdiansk, Poti ; Wagstaff, Gardner, Consular and Commercial // The National Archives [Електронний ресурс] // URL : <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C254764> (Дата звернення : 18.05.2015).

16. FO 65/951 – Consuls at St. Petersburg, Taganrog, Viborg ; Michell, Carruthers, Lorentz, Vice-Consuls at Moscow, Berdiansk, Poti ; Leslie ; Wagstaff, Gardner, Consular and Commercial // The National Archives [Електронний ресурс] // URL : <http://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C254797> (Дата звернення : 18.05.2015).

17. Foreign Office, April 1, 1895 // The London Gazette (May 10, 1895). – P. 2706.

18. Gustav Eduard Reimer and Gustave Raymond Gaeddert, Exiled by the Czar: Cornelius Jansen and the Great Mennonite Migration, 1874 (Newton : Mennonite Publication Office, 1956). – P. 169.

19. H. Evershed, Variation in the Price and Supply of Wheat // Journal of the Royal Agricultural Society of England. Volume the fifth. Practice with Science (London : John Murray, 1869). – Pp. 211-212.

20. Lucy Anna Wagstaff // Vanneck Family Tree [Електронний ресурс] // URL : <http://www.vanneck.com/individual.php?pid=I4875&ged=15082012.ged> (Дата звернення : 15.07.2015).

21. Lyman Igor. Ukrainian Traditional Salt Traders («Chumaks») in the North of the Sea of Azov (Case Study of Berdyansk District) / Lyman Igor, Konstantinova Viktoria // First International Congress on the Anthropology of Salt. 20–24 August

І. Лыман, В. Константинова. Британський консул у Бердянську Вільям Георг Вагстаф

2015. «Al. I. Cuza» University of Iași, Romania. Programme and Abstracts. / Edited by Ștefan Caliniuc, Mihaela Asăndulesei, Roxana-Gabriela Curcă and Marius-Tiberiu Alexianu. – Iași, Romania, 2015. – P. 90.

22. Memoirs of Jeremiah Curtin / Wisconsin Historical Publications Biography Series. Volume II (The Antes Press Evansville, 1940). – Pp. 229-230.

23. Wagstaff, William George // Who's Who 1914, an Annual Biographical Dictionary with which is Incorporated «Men and Women of the Time», Sixty-Sixth Year of Issue (London: Adam & Charles Black – New York: the MacMillan company). – P. 2146.

24. William George Wagstaff [Електронний ресурс] // URL : <http://prabook.org/web/person-view.html?profileId=755868> (Дата звернення : 29.04.2015).

25. Бастрыга І. Начала історії Бердянська / І. Бастрыга , І. Лыман. – Запорож'є, б.и., 2002. – 132 с.

26. Баханов К.А., Лыман І.І. Бердянск в дневниках титулярного советника В.К. Крыжановского. Крыжановский В.К. Дневники. – Запорож'є : Просвіта, 2002. – 218 с.

27. В. К. Бердянск // Одесский Вестник. – № 118. – 1.VI.1876. – С. 2.

28. Вовчук Людмила Анатоліївна. Діяльність консулів іноземних держав у чорноморсько-азовських портах Російської імперії (кінець XVIII – початок XX ст.): дис. ... кандидата історичних наук : 07.00.02 / Людмила Анатоліївна Вовчук. – Миколаїв, 2013.

29. Державний архів Автономної Республіки Крим. – Ф. 26 (Канцелярія Таврического губернатора). – Оп. 1. – Спр. 26281 (О назначении Великобританским вице-консулом в г. Бердянске Вагстофа. 13 ноября 1874 г. – 22 января 1875 г.). – 9 арк.

30. Державний архів Автономної Республіки Крим. – Ф. 26 (Канцелярія Таврического губернатора). – Оп. 1. – Спр. 26564 (О назначении

І. Лиман, В. Константинова. Британський консул у Бердянську Вільям Георг Вагстаф

Великобританским вице-консулом в г. Бердянске Гарвей-Роберта Лове (Lowe). 27 ноября 1876 г. – 20 января 1877 г.). – Арк. 1.

31. Державний архів Миколаївської області. – Ф. 230 (Канцелярия Николаевского военного губернатора). – Оп. 1. – Спр. 10620 (Дело о выдаче великобританскому вице-консулу в Николаеве Вильяму Георгу Вагстафу свидетельства о замерзших в лимане 9 английских пароходах. 8 января 1880 г.). – 3 арк.

32. Державний архів Одеської області. – Ф. 1 (Управление Новороссийского и Бессарабского генерал-губернатора). – Оп. 140. – Спр. 120 (О разрешении Таврическому губернатору высылать Бердянскому портовому начальнику паспортные бланки для выдачи иностранцам, отправляющимся за границу. 1868). – 8 арк.

33. Державний архів Одеської області. – Ф. 1 (Управление Новороссийского и Бессарабского генерал-губернатора). – Оп. 140. – Спр. 121 (Об удовлетворении письмоводителя английского консульства в Бердянске Г.Вагстафа за понесенные им убытки от медленной высылки ему из Симферополя в Бердянск заграничного паспорта. 1866). – 16 арк.

34. Константинова В. Н. Бердянская мужская гимназия – предшественница Бердянского государственного педагогического университета / В. Н. Константинова // Актуальные проблемы и перспективы современного гуманитарного знания : материалы международной научно-практической конференции (Невинномысск, 26 марта 2009 года) / отв. ред. С. Н. Артемов, О. Н. Палиева ; НГГТИ. – Ставрополь : Литера, 2009. – С. 141–145.

35. Константинова Виктория. Бердянские купцы XIX столетия: материалы к просопографическому портрет / Виктория Константинова, Игорь Лыман. // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2014. – №1134 : Серія «Історія». – Вип. 49. – С. 206–217.

36. Константинова В.М. Бердянськ кінця XIX ст. : особливості складу населення приморського повітового міста Південної України / В. М. Константинова // Музейний вісник. – № 9. – Запоріжжя, 2009. – С. 147–153.

37. Константинова В. М. Джерела локальної історії освіти : проект створення багатотомного археографічного видання з історії Бердянського державного педагогічного університету / В. М. Константинова // Наукові записки : [Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Тематичний випуск : «Джерела локальної історії : методи дослідження, проблеми інтерпретації, популяризація»]. – К., 2009. – Т. 19. – Кн. 2. Част. 2. – С. 372–381.

38. Константинова В. М. Колишній директор Катеринославської гімназії Микола Степанович Алаєв : бердянський період діяльності / В. М. Константинова // Історія і культура Придніпров'я. Невідомі та маловідомі сторінки : Науковий щорічник. Випуск 7. – Дніпропетровськ : НГУ, 2010. – С. 143–148.

39. Константинова В. М. Публікації «Одеського Вісника» як джерело з історії Бердянська останньої чверті XIX ст. / В. М. Константинова // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – Запоріжжя : Просвіта, 2009. – Вип. XXV. – С. 214–218.

40. Константинова В. М. Чиновники, інтелігенція, міщани... : населення Бердянська кінця XIX ст. за статистичними джерелами / В. М. Константинова // Інтелігенція і влада : громадсько-політ. наук. збір. Вип. 19 / М-во освіти і науки України ; Одес. нац. політех. ун-т ; [редкол. : Г. І. Гончарук (гол. ред.) та ін.]. – Одеса : Астропринт, 2010. – С. 24–30.

41. Константинова Вікторія. European Vector of the Northern Azov in the Imperial Period: British Consular Reports about Italian Shipping = Європейське спрямування Північного Приазов'я в імперську добу : британські консульські рапорти про італійське судноплавство / Вікторія Константинова, Ігор Лиман, Анастасія Ігнатова. – Бердянськ : ФО-П Ткачук О. В., 2016. – 184 с.

42. «Кращий порт Азовського моря». Літопис історії Бердянська очима кореспондентів «Одеського Вісника» (1861–1875 pp.) / Упорядники: І. І. Лиман, В. М. Константінова. – Бердянськ – Таганрог : РА »Тандем-У», 2007. – 402 с.

43. Крыжановский В. [Бердянск] // Одесский Вестник. – № 216. – 4.X.1875. – С. 2.

44. Лиман І. «Справа про наглядача Бердянської митної застави титулярного радника Крижанівського» / І. Лиман, М. Єременко. // Історія торгівлі, податків та мита : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2013. – № 1 (7). – С. 5–18.

45. Лиман І. І. Австралійське видання єврейських наративів Північного Приазов'я / І. І. Лиман // Музейний вісник. – № 11/2. – Запоріжжя, 2011. – С. 106–108.

46. Лиман І. І. Газетні публікації як джерела локальної історії : досвід підготовки трьохтомного археографічного видання «Бердянськ очима кореспондентів «Одеського Вісника»» / І. І. Лиман // Південний архів. Історичні науки : Збірник наукових праць. – Херсон : Видавництво ХДУ, 2009. – Вип. XXX. – С. 148–154.

47. Лиман І. І. Полеміка щодо з'єднання залізницею Бердянська з Дніпровським Надпоріжжям та іншими місцевостями Катеринославщини в публікаціях «Одеського Вісника» 1847 року / І. І. Лиман // Придніпров'я : історико-краєзнавчі дослідження : зб. наук. пр. / редкол. : С.І. Світленко (відп. ред.) та ін. – Д. : Вид-во Дніпропетр. нац. ун-т, 2010. – Вип. 8. – С. 111–121.

48. Лиман І. І. Матеріали про Азовське козацьке військо в щоденниках «бердянського літописця» В. Крижанівського / Лиман І. І., Константінова В. М. // Козацька спадщина : Альманах Інституту суспільних досліджень. – Вип. 4. – Дніпропетровськ : «Пороги», 2008. – С. 124–128.

49. Лиман Ігор. Поширення імперських практик взаємин держави і церкви : релігійне життя Бердянська першого десятиріччя його існування / Ігор Лиман, Софія Подколзіна. – Бердянськ : ФО-П Ткачук О. В., 2015. – 118 с.

50. Лыман И. И. Бердянск и Таганрог в австралийском издании воспоминаний Рафаила и Елены Кабо / И. И. Лыман // Вестник Таганрогского государственного педагогического института. Гуманитарные науки. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2011. – № 2. – С. 37–40.

51. Лыман И. И. Бердянск и его уезд последней четверти XIX века в публикациях «Одесского Вестника» / И. И. Лыман, В. Н. Константинова. // Вестник Таганрогского государственного педагогического института. Гуманитарные науки. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2008. – Специальный выпуск № 2. – С. 108–112.

52. «Повітова столиця». Літопис історії Бердянська очима кореспондентів «Одеського Вісника» (1876–1893 рр.) / Упорядники : І. І. Лиман, В. М. Константинова. – Бердянськ – Невинномиськ : РА »Тандем-У», 2007. – 380 с.

53. «Юне місто». Літопис історії Бердянська очима кореспондентів «Одеського Вісника» (1827–1860 рр.) / Упорядники : І. І. Лиман, А. М. Піменов. – Бердянськ – Ростов-на-Дону : РА »Тандем-У», 2007. – 358 с.

Статья посвящена биографии второго по хронологии официального представителя Великобритании в Бердянске, который находился на консульской службе в этом городе в 1860-х - 1870-х гг. Подробности деятельности Уильяма Георга Вагстафа в Бердянске изучены на основании как архивных материалов, так и широкого комплекса англоязычных источников, включая консульские рапорты Уильяма Георга Вагстафа в Лондон.

Ключевые слова: консул, Великобритания, международные отношения

The article is devoted to the biography of the second by chronology official representative of Great Britain in Berdyansk, who was in the consular service in the city in 1860s – 1870s.

Details of activities of William George Wagstaff in Berdyansk have been studied on the base of archival materials and a wide range of English-language sources, including consular reports of William George Wagstaff to London.

William George Wagstaff was born in Pembroke (November 3, 1837). He took part in the Crimean War, in particular, being on the ship “London” during the first bombardment of Sevastopol on October 17, 1854, which marked the beginning of the siege of the city. For participation in the Crimean War William George Wagstaff received the British Crimean medal and clasps, as well as the Turkish medal. From February of 1855 to August of 1856, Wagstaff was appointed clerk in the Admiral’s

office at Constantinople. After staying one year with Cumberbatch in Berdyansk Wagstaff was sent to Rostov-on-Don “on special service” in September of 1862. William George Wagstaff was in charge of the British Consulate in Berdyansk from June 7, 1864 to October of 1865. It was Wagstaff who wrote reports from Berdyansk to London for 1863 (July 14, 1864) and 1864 (January 16, 1865). Wagstaff stayed in the city till 1876. From time to time he was the Acting Consul in Berdyansk, in particular, from May 15 to June 27, 1868 and from June 11 to August 9, 1874. In 1876 Wagstaff was transferred from Berdyansk to the position of Vice-Consul in Nikolaev. In 1884 he moved from Nikolayev to Taganrog, where, as the British Consul, he was responsible for Ekaterinoslav province and ports of the Sea of Azov (while the Vice-Consul in Berdyansk also sent him reports). From 1887, Wagstaff was also responsible for the provinces of Voronezh, Saratov, Samara, Ufa, Orenburg, Astrakhan, Stavropol, Oblast’ of the Don Cossack Host, Kuban and Terek oblast’. In 1889 Wagstaff was transferred to Riga, where he was responsible for the governorates of Livonia and Courland. On April 1, 1895 the Queen appointed Wagstaff to the post of Consul General in Rio de Janeiro. In 1897 he received the Jubilee medal. The next year William George Wagstaff received the Order of St. Michael and St. George. In 1899 he became Consul General for the Brazilian states of Rio de Janeiro, Espirito Santo, Minas Gerais, and Mato Grosso. In August of 1900 Wagstaff retired and later lived under the address of Belmont, De Roos Road, Eastbourne.

Regarding the personal life of William George Wagstaff, in 1874 he married Marie Louise, a daughter of Georges Nein from Fribourg (Switzerland). She died in 1883. Later, Wagstaff remarried Sarah Amelia who previously was the wife of William Brennan (Odessa). William George Wagstaff had three daughters.

The ex-Vice-Consul in Berdyansk died on May 12, 1918.

Keywords: *consul, Great Britain, international relations*